

**Annemari Järvenpää
Marjo Laine**

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali-, terveys- ja kirkonalan
ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK), diakoniatyö
Opinnäytetyö, 2023

SIJAISHUOLLON OHJAAJA YHTEISTYÖSSÄ PERHEIDEN KANSSA

Toimintaohjeet lapsen huoltajalle soitettaessa

TIIVISTELMÄ

Annemari Järvenpää ja Marjo Laine

Sijaishuollon ohjaaja yhteistyössä perheiden kanssa – Toimintaohjeet lapsen huoltajalle soitettaessa

38 sivua

Syksy 2023

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali-, terveys- ja kirkonalan ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK), diakoniatyö

Lapsen sijoitus perheen ulkopuolelle on usein huoltajalle traumaattinen kriisi riippumatta siitä, onko sijoitus yllätys vai toivottu tai odotettu toimenpide. Huoltajan huomioiminen sijoituksen alkuvaiheessa ja sen aikana on merkityksellistä lapsen oikeanlaisen sijoituspaikkaan kiinnittymisen kannalta. Sijaishuoltoyksikön ohjaajan ja etenkin omaohjaajan näkökulmasta katsottuna lapsen sijoitus sisältää useita muistettavia asioita, ja prosessi voi tuntua vieraalta tai monimutkaiselta. Opinnäytetyön tarkoituksena oli auttaa ohjaajaa tässä prosessissa kokoamalla ohjeet sijoitetun lapsen huoltajalle soittamiseen.

Tämän kehittämispainotteisen opinnäytetyön tavoitteena on selkeyttää ja sujuvoittaa huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä lapsen sijoituksen aikana sijaishuoltoyksikön ohjaajan näkökulmasta katsottuna. Työn tarkoitus on tuottaa yhteistyötahoa merkityksellisesti palveleva produkti eli toimintaohjeet kotiin soitettavia puheluita varten erään sijaishuoltoyksikön työntekijöiden käyttöön. Yksikkö voi käyttää ohjeita myös osana henkilöstön perehdyttämistä, ja ohjaajat voivat hyödyntää niitä oman työnsä reflektointimateriaalina. Teoreettisen viitekehyksen perustana olivat lastensuojelu, sijaishuolto ja yhteistyö huoltajien kanssa. Näihin sekä työelämän toiveisiin perustuen koottiin varsinainen ohjemateriaali. Yhteistyökumppanilta kerättiin palautetta toimintaohjeiden käytettävyydestä sähköpostitse.

Keskustelut työelämän yhteistyökumppanin kanssa sekä havainnot kehittämistyönteon aikana antoivat jatkokehitysideoita ohjeisiin. Toimintaohjeiden työstämisen eri vaiheissa kerätyn palautteen perusteella voidaan todeta, että ohjeet selventävät ohjaajien toimintaa huoltajille soitettavia puheluita ennen, niiden aikana ja niiden jälkeen. Ohjeet tulevat työelämäkumppanin käyttöön jatkossa.

Asiasanat: huoltaja, lastensuojelu, ohjaaja, perhetyö, sijaishuolto, sijoitus, toimintaohjeet, yhteistyö

ABSTRACT

Annemari Järvenpää and Marjo Laine

Foster care counsellor working together with families. Instructions for calling the guardian of a placed child

38 pages

Autumn 2023

Diaconia University of Applied Science

Bachelor's Degree Programme of Social Services, Diaconal Work

Bachelor of Social Services

The placement of a child outside the family is often a traumatic crisis for the guardian regardless of whether the placement is a surprise or an expected action. Consideration of the guardian in the early stages of the placement and during it is important for the proper attachment of a child with the foster care unit. The process of child placement can seem complicated and there are many aspects to remember from the perspective of a foster care counsellor. To help the counsellor in this process, the aim of the thesis was to compile the instructions for phone calls to the guardian of a placed child.

The aim of this development-oriented thesis is to make clearer and consolidate the cooperation with the guardians during the placement of a child from the viewpoint of the counsellor of a foster care unit. Objective of this thesis is to produce a meaningfully serving product for the cooperation partner: instructions for phone calls to the guardians for use by employees of a foster care unit. The unit can also use the instructions as a part of the employee orientation, and the counsellors as a material to reflect on their own work. Child protection, foster care and cooperation with guardians were a base for the theoretical framework. Based on these and the wishes of cooperation partner, the actual instructions were compiled. Feedback was collected from the users and working life cooperation partner via an e-mail.

Discussions with the working life cooperation partner, as well as observations during the development work gave further development ideas for the instructions. As the results from the feedback collected in several stages of working, it can be stated that the instructions make the actions of counsellors clearer before, during and after the calls to the guardians. The instructions are going to be used by the working life partner in the future.

Keywords: child protection, cooperation, counsellor, family work, foster care, guardian, instructions, placement

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 LASTENSUOJELU JA SIJAISHUOLTO	5
2.1 Lastensuojelulain mukainen sijaishuolto	6
2.2 Omaohjaajuus sijaishuollon työmuotona	8
3 YHTEISTYÖ HUOLTAJIEN KANSSA SIJAISHUOLLON AIKANA.....	10
3.1 Asiakaskohtaamisen lähtökohtia	12
3.2 Huoltajien kohtaamisessa huomioitavia asioita	14
3.3 Lapset puheeksi® -menetelmä sijaishuollon työkaluna.....	15
3.4 Huoltajan tukeminen sijaishuollon aikana	16
4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE	18
4.1 Kehittämistyön lähtökohdat	19
4.2 Työelämän yhteistyökumppani.....	19
5 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI JA MENETELMÄT	20
5.1 Tiedonhaku ja keskeiset käsitteet	21
5.2 Opinnäytetyön menetelmät	22
5.3 Kehittämistyön suunnittelu	23
5.4 Kehittämistyön toteutuminen ja tulokset.....	26
6 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	31
7 POHDINTA	33
7.1 Jatkokehittäminen ja tiimin yhteistyö	34
7.2 Toimintaohjeiden sovellettavuus kirkon alalle	34
LÄHTEET	36

1 JOHDANTO

Lapsen sijoitus perheen ulkopuolelle on usein huoltajalle traumaattinen kriisi riippumatta siitä, onko sijoitus yllätys vai toivottu tai odotettu toimenpide (Niininen & Terävä-Karhinen, 2019, s. 36). Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön rooli sijoituksen alkaessa ja sen aikana on aina ajankohtainen asia, jota on mielestämme hyvä jatkuvasti kehittää. Sijoituspaikan ja huoltajien välinen toimiva yhteistyö on merkityksellistä avoimen viestinnän, lapsen sijoituspaikkaan kiinnittymisen sekä huoltajan ja lapsen kuntoutumisen kannalta. Juuri tämä on syy, miksi halusimme olla mukana kehittämässä yhteistyötä edistävää toimintaa. Valitsimme opinnäytetyömme aiheeksi huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön sijaishuoltoyksikössä ohjaajan näkökulmasta.

Sijaishuoltoyksikön ohjaajan ja etenkin omaohjaajan näkökulmasta katsottuna lapsen sijoitus sisältää useita muistettavia asioita, ja prosessi voi tuntua vieraalta tai monimutkaiselta. Yksi näistä muistettavista asioista on lapsen huoltajalle soitettavat puhelut. Opinnäytetyömme tarkoitus oli laatia toimintaohjeet erään sijaishuoltoyksikön työntekijöiden käyttöön, ja työn edetessä ne muotoutuivat selkeyttämään nimenomaan ensimmäistä lapsen huoltajalle soitettavaa puhelua. Opinnäytetyön tavoitteena oli sujuvoittaa, selkeyttää ja yhdenmukaistaa huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä lapsen sijoituksen alkaessa sekä sen aikana. Aihe opinnäytetyöhömme nousi työelämän tarpeesta, ja heidän toiveensa kuultuamme päädyimme kehittämispainotteisen opinnäytetyön tekemiseen. Kehittämispainotteisessa opinnäytetyössä osoitetaan ammatillista asiantuntijuutta niin kehittäväällä työotteella tehdyn produktin kuin sen lähtökohtia, valintoja ja ratkaisuja perustellen kuvaavan raportin kautta (Kostamo, Airaksinen & Vilka, 2022).

Teimme opinnäytetyömme lineaarisen mallin mukaan. Se sisältää ideointivaiheen, suunnitteluvaiheen, toteutusvaiheen sekä arviointivaiheen. (Toikko & Rantanen, 2009, s. 64–65.) Ideointivaiheen pohjalta teimme teorian tiedon kartoittamista, toteutusvaiheessa työstimme toimintaohjeet, arviointivaiheessa arvioimme niitä ja lopuksi vielä esitimme jatkokehittämisideoita. Opinnäytetyöhömme koostimme raportointiosion, jossa kuvaamme suunnitelmamme toteutumista ja

prosessin eri vaiheiden sujumista: niin onnistumisia kuin mahdollisia epäonnistumisia.

Kanssamme yhteistyötä teki pohjoispohjanmaalaisen pienen kaupungin yksityinen perustason sijaishuoltoyksikkö esihenkilöineen ja ohjaajineen. Pitkästä välimatkasta huolimatta vierailimme yksikössä paikan päällä opinnäytetyöprosessin aikana. Lisäksi olimme puhelimitse ja sähköpostitse yhteydessä yksikön esihenkilöihin pyytääksemme lisätietoja sekä tiedottaaksemme opinnäytetyön etenemisestä.

2 LASTENSUOJELU JA SIJAISHUOLTO

Lasten oikeudet pohjautuvat Suomen perustuslakiin (6. §, 19. §) sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 1989). Lapsen oikeuksien sopimus sitoo sen allekirjoittaneita valtioita oikeudellisesti. Lisäksi Suomessa lastensuojelun toiminnasta osana lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista määrätään lastensuojelulaissa (L 417/2007). Lastensuojelulakiin on koottu yhteiskunta- ja kuntapolitiikan näkökulmasta kaikki oleellinen varhaisista kasvuoloista aina huostaanottoon saakka (Bardy, 2013, s. 71). Myös muun lainsäädännön, viranomaisten sekä koko yhteiskunnan tulee toteuttaa lapsen oikeuksia. Esimerkiksi liikenteeseen, alkoholipolitiikkaan, vanhempien työssäkäyntiin ja lasten päivähoidon liittyvät yhteiskunnalliset päätökset vaikuttavat lapsen etuun ja mahdollisuuteen hyvään elämään. (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2023.) Aaltonen ja Heikkinen (2013, s. 197) toteavat, että kaikki alle 18-vuotiaat ovat lastensuojelulain mukaan lapsia ja nuoria ovat 18–20-vuotiaat. Nuoruus käsitteenä ei nouse meidänkään työssämme vahvasti esille, vaan kuvaamme sijaishuoltoyksikön asiakkaita lapsina.

Lastensuojelusta ja sijaishuollosta säädetään lastensuojelulaissa. Lain tarkoituksena on taata jokaiselle lapselle oikeus saada kasvaa turvallisessa ympäristössä,

kehittyä tasapainoisesti ja monipuolisesti sekä saada erityistä suojelua. Näistä, ja lapsen hyvinvoinnin turvaamisesta vastaavat ensisijaisesti lapsen vanhemmat ja muut huoltajat. (L 417/2007 1–2. §.) Lapsen vanhemmat ovat yleensä lapsen huoltajia, tai vain toinen vanhemmista. Niin vaadittaessa lapsen huoltajaksi voidaan nimetä myös joku muu. (Lastensuojelu.info, i.a.) Tässä työssä käytämme lapsen huoltajasta nimityksiä vanhempi ja huoltaja, riippuen siitä, kumpi sopii paremmin asiayhteyteen ja tekstiin.

Lastensuojelulaissa korostetaan useassa kohdassa sitä, että lastensuojelun sekä lasten ja perheiden kanssa työskentelevien viranomaisten on tarjottava lapsen huoltajille riittävästi tukea kasvatustehtävään sekä ohjattava siihen liittyvän tarpeellisen avun piiriin oikeaan aikaan. Myös lapsen ja perheen lastensuojelun piiriin ohjaaminen on toimenpide, joka tulee tehdä, mikäli tarve sille havaitaan. Vaikka laissa nostetaan vahvasti esille perheiden kanssa tehtävän yhteistyön ja vanhemmuuden tukemisen merkitystä, itse yhteistyötä ei kuitenkaan juurikaan sen tarkemmin määritellä (Rantala, Määttä, & Uotinen, 2012, s. 373). Lastensuojelua on sekä lapsi- että perhekohtainen lastensuojelu. Lastensuojelussa tehdään asiakassuunnitelma ja järjestetään perheelle avohuollon tukitoimia. Mikäli nämä tukitoimet eivät riitä tai tilanne muutoin sitä edellyttää, voidaan lapsi sijoittaa kiireellisesti tai huostaanottaa, sekä niihin liittyen voidaan järjestää lapselle sijaishuolto ja jälkihuolto. (L 417/2007 3. §.)

2.1 Lastensuojelulain mukainen sijaishuolto

Huostaanotetun, kiireellisesti tai väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen kodin ulkopuolella tapahtuvaa hoitoa ja kasvatusta kutsutaan sijaishuolloksi. Sijaishuoltoa voidaan järjestää perhehoidossa, laitoshuollossa tai muussa paikassa lapsen etu huomioiden. Sijaishuolto järjestetään laitoshuoltona, mikäli sitä ei pystytä toteuttamaan riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla. (L 417/2007 49. §.) Opinnäytetyömme yhteistyökumppani on juuri tällainen sijaishuoltoa järjestävä laitoshuoltoyksikkö.

Kodin ulkopuolelle sijoitettaessa päätökset ovat monitahoisia, ja ne vaikuttavat paitsi lapseen ja huoltajaan myös prosessissa mukana oleviin ammattilaisiin (de Haan, van Berkel, van der Asdonk, Finkenauer, Forder, van Ijzendoorn, Schuengel & Alink, 2019, s. 313). Lapsen sijoittamisen valmistelee ja lapsen tarpeita parhaiten vastaavan sijaishuoltopaikan valitsee hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä. Sijoituspaikkaa valitessa tulee kartoittaa ja huomioida monia asioita: Mistä sijoitus johtuu ja miten se voi auttaa perhettä? Vastaako sijoituspaikka lapsen tarpeisiin esimerkiksi henkilökunnan ja muiden sijoitettujen lasten osalta? Onko lapsella sisaruksia? Millainen on lapsen terveydentila, ja onko hänellä erityisen tuen tarpeita? Sijoituspaikan sijainnissa pitää huomioida lapsen koulunkäynti ja harrastukset sekä mahdollisuus läheisten ihmisten tapaamiseen. Myös lapsen omat sekä huoltajien mielipiteet ja toiveet tulee huomioida. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, i.a.)

de Haanin ym. (2019, s. 322–323) mukaan sijoituspäätöksiin aiempien tutkimusten valossa vaikuttaa sosiaalityöntekijän tausta ja työkokemus. Lisäksi heidän mukaansa päätöksentekoon vaikuttaa usein työntekijän psykologiset ominaisuudet, kuten ajattelutavat ja asenteet kodin ulkopuolelle sijoittamista ja huoltajien muutoshalukuutta kohtaan. Usein työntekijän negatiivinen suhtautuminen kodin ulkopuolelle sijoittamiseen selittyy hänen omalla kokemuksellaan lapsen laiminlyönnistä tai pahoinpitelystä joko aiempien perheiden kanssa työskennellessä tai omassa elämässään. Tyypillisimmin päätös kodin ulkopuolelle sijoittamisesta on kuitenkin myönteinen silloin, kun työntekijä ei usko huoltajien muutoshalukkuuteen ja ajattelee sijoituksen tällöin parhaiten tukevan lapsen etua. (de Haan ym., 2019, s. 322–323) Mielestämme tällöin työntekijän tulee ehdottomasti huolehtia, että huoltajille turvataan riittävä tuki muutoshalukkuuden parantamiseksi ja vanhemmuuden tukemiseksi. Työntekijän tulisi myös muistaa tehdä jokainen päätös objektiivisesti ja tilannekohtaisesti. Myös de Haan ym. (2019, s. 324) toteavat, että työntekijöiden olisi tärkeää tulla tietoisiksi omista asenteistaan ja ajattelutavoistaan sekä niiden vaikutuksista sijoituspäätösten tekemiseen.

Sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltoyksikön hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan työntekijän tulee olla yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajansa sekä sijaishuoltopaikan edustajan kanssa, jotta lapsen huollon jatkuvuus on turvattu (L 417/2007

52. §). Avoimuus ja rehellisyys edistävät kaikkien tahojen sitoutumista sijoitukseen. Kun sijaishuoltopaikkaan kerrotaan avoimesti lapsen ja perheen tilanteesta sekä sijaishuollon tarkoituksesta, vältetään ongelmatilanteita, jotka pahimmillaan voivat johtaa sijoituksen epäonnistumiseen ja sopivamman sijoituspaikan etsimiseen. Sijaishuoltopaikan taas tulee kertoa monipuolisesti toiminnastaan ja tarjoamistaan mahdollisuuksista. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, i.a.) Yhteistyökumppanimme toimivassa sijaishuoltoyksikössä on yleistä, että lapsi on sijoitettu heille muualta Suomesta. Tällöin lapselle suunniteltujen palveluiden ja tukitoimien valvonnasta vastaavat sekä sijoittanut että sijoittava kunta.

Lastensuojelun asiakkaana ja sijaishuollossa olevalle lapselle tulee tehdä sijaishuollon asiakassuunnitelma. Suunnitelmaan kirjataan sijaishuollon tarkoitus, tavoitteet ja tukitoimet, esimerkiksi se, mihin asioihin sijaishuollon avulla pyritään vaikuttamaan ja missä ajassa. Lisäksi suunnitelmaa täydennetään tarvittaessa erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. Myös huostaanotetun lapsen huoltajille laaditaan asiakassuunnitelma vanhemmuuden tukemiseksi, ja siinä muun muassa kartoitetaan huoltajien tuen ja palveluiden tarvetta. Lisäksi siinä arvioidaan, millaisella erityisellä tuella voidaan edistää perheen jälleenyhdistymistä, joka on näiden asiakassuunnitelmien tavoitteena. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, i.a.)

2.2 Omaohjaajuus sijaishuollon työmuotona

Lastensuojelun sijaishuoltoa järjestävissä perhe- ja lastenkodeissa on yleinen käytäntö, että sijoitettu lapsi saa avukseen ja tuekseen omaohjaajan. Tarkoituksena on tarjota lapselle henkilökohtainen korjaava ja turvallinen ihmissuhde ja vuorovaikutussuhde. Omaohjaajan tehtävä on olla lapsen apuna kaikissa arjen asioissa, kuten terveystalvelujen ajantasaisuudesta huolehtimisessa ja muissa asiointiasioissa sekä kouluun tai työhön ja vapaa-ajan harrastuksiin liittyvissä asioissa. Lisäksi omaohjaaja toimii yhteyshenkilönä sijoituspaikan ja lapsen perheen välillä. Hänen tulee tietää lapsen aikaisemmista vaiheista ja arjen sujumisesta, merkittävästä elämäntapahtumista sekä lapselle tehdyistä tutkimuksista, diagnooseista ja lääkityksestä. (Sinkkonen, 2015-b, s. 241.) Omaohjaaja perehtyy

kokonaisvaltaisesti lapsen elämään ja osallistuu kaikkiin lasta koskeviin neuvotteluihin ja palavereihin.

Omaohjaajuus on tärkeää arjen sujumisen kannalta. Lisäksi sillä on suuri psykologinen merkitys lapsen ollessa tietoinen siitä, että joku vastaa hänen asioistaan ja on kiinnostunut juuri hänestä. Vaikka omaohjaaja on lapselle tärkeä ja turvallinen aikuinen, usein hän on lapsen mielestä myös inhottavin ja tyhmin ohjaaja. Tässä ilmiössä, transferenssissa, aiemmista ihmissuhteista peräisin olevia tunteita siirtyy uuteen ihmissuhteeseen. Esimerkiksi jo pelkkä ”oman” aikuisen nimeäminen voi nostaa lapsen mieleen aiemmin koetut pettymykset ja hylätyksi kokemisen tunteet. Työntekijän ja koko työtiimin tulee olla tietoisia tästä ilmiöstä, jotta se ei vaikuta työryhmän toimintaan. Vastaan voi tulla tilanteita, joissa työntekijän kokemus ja valmiudet eivät riitä hankalasti käyttäytyvän lapsen omaohjaajuuteen. Kuitenkin usein lapsen koeteltua omaohjaajan kestävyyttä hän lopulta uskaltaa luottaa tähän. Lapsen on mahdollista muodostaa omaohjaajaan turvallisempi kiintymyssuhde kuin mitä hänen aikaisemmat suhteensa ovat olleet. (Sinkkonen, 2015-b, s. 241–242.)

Vaikka omaohjaaja pystyy luomaan lapseen kiintymyssuhteen, hänen tulee ottaa vastaan lapsen hankalia tunteita ja jaksaa pysyä myös vaikeina aikoina hänen tukenaan. Tällöin auttaa työntekijän teoreettinen ja terapeuttinen ymmärrys, kuten esimerkiksi traumaorientaation ja kiintymyssuhdeteorian tunteminen. Ratkaisevan tärkeää on antaa riittävästi aikaa ja olla kärsivällinen. (Pihlaja, 2016, s. 19.) Mielestämme omaohjaajalla olisi tärkeää olla myös kristillisen ihmiskäsityksen mukainen asenne lasta kohtaan. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas sellaisenaan lähtökohdistaan ja tekemisistään tai tekemättä jättämisistään riippumatta. On tärkeää kohdata jokainen lapsi tasapuolisesti ja ilman ennakkoluuloja.

Hyvän omaohjaajan tärkein ominaisuus on olla aidosti kiinnostunut lapsen asioista, kysellä ja kuunnella ilman kiireen tuntua. Sinkkosen (2015-b, s. 242) mukaan arkinen rupattelu on tärkeää, koska silloin aikuinen asettuu kuuntelemaan lasta tasavertaisena kumppanina ammattikasvattajan sijaan. Rupattelussa toista osapuolta tulee kunnioittaa ilman kritisointia, jolloin lapsi saa kokemuksen, että hän ja hänen tuntemuksensa ja ajatuksensa ovat tärkeitä. Ohjaajan tavoitteena

on saada lapsi kertomaan lisää, sillä mitä enemmän lapsen ajatuksia tuntee, sitä helpompaa on suunnitella lapsen kehitystä tukevia hoidollisia ratkaisuja. (Sinkkonen, 2015-b, s. 242–243.)

3 YHTEISTYÖ HUOLTAJIEN KANSSA SIJAISHUOLLON AIKANA

Kaikilla lapsen kanssa tekemisissä olevilla aikuisilla on yhteinen vastuu tukea ja turvata lapsen turvallista kasvua ja kehitystä. Tärkeää lapsen eri kasvuympäristöjen, kuten lapsuudenkodin, sijaishuoltopaikan ja varhaiskasvatuksen tai koulun yhdistämisessä on ammattilaisten ja huoltajien välinen vuorovaikutus. On myös oleellista tunnistaa, tarvitaanko erityistä tukea, ja onko tuen tarvitsija lapsi vai huoltaja. Lisäksi tulee määritellä ympäristö, missä tukea annetaan. Parhaimmassa tilanteessa lapsen etu toteutuu tuomalla tarvittava tuki lapsen luonnolliseen ympäristöön. Tämä toteutuisi siten, että lapsen kanssa tekemisissä olevat aikuiset tulevat tietoisiksi lapsen kehityksen tukemisesta erilaisissa arjen tilanteissa. (Rantala ym., 2012, s. 394–395.)

Huostaanoton ja sijoituksen tapahduttua lapsen biologiset vanhemmat jäävät usein vaille tarvitsemaansa kuntoutusta tai hoitoa. Esimerkkinä voidaan mainita huoltajan mahdollinen päihdeongelma: huomio kiinnittyy yleensä yksipuolisesti vanhemman alkoholin tai huumeiden käyttöön, jolloin syyt ongelman taustalla jäävät huomioimatta. Tällöin voi käydä niin, että jos lapsi kotiutetaan raitistuneelle vanhemmalle, hänen motivaationsa raittiina pysymiseen häviää samalla, ja huostaanottojen ja kotiuttamisten kierre on valmiina. (Sinkkonen, 2015, s. 155.) Siksi onkin tärkeää selvittää paitsi lapsen myös vanhempien tilanne kokonaisvaltaisesti ja huolellisesti, jotta vanhemmille saadaan turvattua tarpeenmukainen apu.

Lastensuojelussa, kuten muuallakin sosiaaalialalla toimittaessa tehdään työtä ihmisten kanssa. Työ perustuu ihmisten välisiin inhimillisiin kohtaamisiin ja yhteyksien muodostamiseen. Usein siinä korostetaan asiakaslähtöisyyttä ja

tasavertaisen kohtaamisen merkitystä ottaen asiakas mukaan aktiiviseksi toimijaksi. Sosiaalialalla oman haasteensa tähän tuo se, että yleensä tilanteissa vaaditaan erilaisia tukitoimia ja joskus jopa suoraa puuttumista. Tämä rajoittaa asiakkaan osallistumisen mahdollisuuksia ja hankaloittaa luottamuksellisen asiakassuhteen syntymistä. (Mönkkönen, 2018, s. 16–17.) Palvelun vaikuttavuus ja siihen käytössä olevat resurssit vaikuttavat tuotetun palvelun laatuun. Pätevä ja riittävä henkilöstö niin sosiaalityössä kuin lapsen lähellä laitoshoitotyössä vaikuttavat lastensuojelun kokonaisuuteen. (Bardy, 2013, s. 102–103.) Mielestämme edellä mainitut tekijät mahdollistavat myös vanhempien laadukkaan kohtaamisen ja tukemisen.

Pitkänen (2011) kirjoittaa kirjassaan Kujalan (2003) lähteeseen viitaten, että lapsen oikeus omiin vanhempiinsa ja heidän välisensä individualistinen suhde painottuu vanhempien kanssa työskennellessä sijaishuollon aikana. Lapsen sijoituksen onnistumisen kannalta on merkityksellistä, että vanhempi hyväksymällä sijoituspäätöksen antaa lapselle oikeuden hyötyä sijoitusjärjestelmästä ja sen aikuisuhteista. (Pitkänen, 2011, s. 22.) Sinkkosen (2015, s. 154–155) mukaan vanhempien asenteella ja toiminnalla on suuri merkitys lapsen sijoituspaikkaan kiinnittymiseen. Vahingollisin tilanne on, jos vanhemmat arvostelevat sijoituspaikkaa lapsen kuullen ja lisäksi eivät halua tai jaksaa parantaa omaa tilannettaan. Ihanteellisinta taas olisi, että vanhemmat sallivat lapsen kiintyä ja kiinnittyä sijoituspaikkaan sekä tukevat sijoitusta. Mielestämme vanhempien myönteistä suhtautumista sijaishuoltoon voi edesauttaa viranomaisien ja ohjaajien taholta tehtävä asiakaskeskeinen ja vanhemman elämäntilannetta tukemaan pyrkivä työskentely sekä asioista suoraan ja oikea-aikaisesti puhuminen.

Pääsääntöisesti sijaishuollon ja vanhemmuuden tukemisen tavoitteena on saada perhe jälleen yhdistetyksi, mikäli se on lapsen edun mukaista (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, i.a.). Tämän onnistumisen kannalta tärkeää on seurata ja arvioida lapsen ja vanhempien välistä suhdetta. Tapaamisten ja muiden kontaktien määrää ja kestoja lisätään vähitellen. Sinkkonen (2015, s. 155) kertoo, että New Orleansissa tehdyn tutkimuksen mukaan oleellista onnistuneen perheen jälleenyhdistämisen kannalta on vanhempien käsitys omasta osuudestaan lapsen ja perheen tilanteeseen. Jos vanhemmat ymmärtävät omassa toiminnassaan tai

elämäntavoissaan olevan jotain pielessä ja että näiden asioiden korjaaminen on tärkeää, he pyrkivät aidosti muutokseen. Jos taas vanhempien mielestä syy on jossain muualla kuin heissä itsessään, muutosta ei tapahdu ja perheen jälleenyhdistäminen ei onnistu, vaan lapsi täytyy ottaa jonkun ajan kuluttua uudestaan huostaan. (Sinkkonen, 2015, s. 155.)

3.1 Asiakaskohtaamisen lähtökohtia

Sosiaalialan työ on useimmiten asiakaspalvelutyötä, jossa tärkeää on hyvät vuorovaikutustaidot ja asiakkaan aito kohtaaminen. Asiakaskohtaamiset ovat inhimillistä vuorovaikutusta sisältäen samanlaisia vuorovaikutuksen piirteitä kuin ihmisten kohtaamiset yleensäkin. Jokaisella alan ammattilaisella on omat tapansa olla vuorovaikutuksessa, ja kiteytettynä se on asenne, jolla toinen ihminen kohdetaan. Sosiaalialalla asiakastyötä säätelevät myös eettiset periaatteet sekä yhteiskunnalliset ja institutionaaliset rakenteet, ja oman haasteensa asiakaskohtaamisille tuo vaikuttavuuden osoittaminen. Viime vuosien tuloskeskeisyys ja tehokkuusvaatimukset myös sosiaalialalla uhkaavat muovata asiakastyötä liian rutinoituneeksi liukuhihnatyöskentelyksi, jolloin kohtaava läsnäolo tulee sivuutetuksi. (Mönkkönen, 2018, s. 17.) Mielestämme toisen ihmisen kohtaamisessa on tärkeää toimia lähimmäisenrakkauden mukaisesti ja kristillisen ihmiskäsityksen periaatetta noudattaen. Kun toista kohtelee samoin kuin toivoisi itseään kohdeltavan, tulee kohtamiseen tietynlaista inhimillisyyttä ja lämpöä.

Tapoja toimia vuorovaikutustilanteessa on kolmenlaisia: asiantuntijakeskeinen, asiakaskeskeinen ja dialoginen. Mielestämme näistä ideaalisin on dialoginen vuorovaikutusorientaatio, joka kuitenkin sisältää joitakin piirteitä myös asiakaskeskeisyydestä, kuten asiakkaan tarpeiden selvitys ja hänen näkökulmiensa huomiointi, sekä asiantuntijakeskeisyydestä, kuten ammattitaito ja työntekijän rooli vastuunkantajana. Mäkisalo-Ropposen (2011, s. 171) mukaan asiakkaan ja ammattilaisen kohtaamisessa ja vuorovaikutuksessa tulisi tavoitteena olla ikään kuin kumppanuus. Tällöin asiakas saa olla vaikuttamassa oman elämänsä ratkaisuihin, ja ammattilainen taas saa tuoda kohtamiseen oman asiantuntijuutensa. Myös Mönkkösen (2007, s. 104) mukaan dialogisessa orientaatiossa

vuorovaikutus nähdään vastavuoroisena suhteena, jossa molemmat osapuolet pyrkivät rakentamaan asioita yhdessä. Tilanteessa on myös mahdollista, että avautuu kokonaan uusia näkökulmia katsoa tilannetta. Kun asiantuntijatietaa yhdistetään asiakkaan oman elämänsä asiantuntijuuteen, rakentuu yhteinen ymmärrys (Mönkkönen, 2007, s. 54).

Onnistuneessa asiakaskohtaamisessa ammattilainen osaa kuvitella itsensä asiakkaan asemaan, ja siten ymmärtää häntä paremmin. Ammattilaisella ei myöskään saa olla liian rutinoituneet työtavat, jolloin ongelmaksi muodostuu asiakkaan näkökulmien hukkuminen. Tuolloin katoaa helposti ymmärrys siitä, että luottamuksellinen ja toimiva vuorovaikutussuhde tarvitsee muotoutuakseen riittävästi aikaa. Rutinoituminen voi ilmetä myös ammattilaisen liian nopeina johtopäätöksinä tai yleistyksinä, jolloin asiakkaasta tulee ”tyypillinen tapaus”, joka kukaan ei halua tietenkään olla. (Mönkkönen, 2007, s. 59–61.) Onnistuneessa kohtaamisessa ammattilaisen ja asiakkaan välinen suhde on tasavertainen sekä toista osapuolta arvostava ja kunnioittava, jolloin ratkaisut ongelmiin pyritään löytämään yhdessä. Tärkeää on asiakkaan saama kokemus aidosta kohtaamisesta ja ammattilaisen läsnäolosta.

Luottamusta rakentavassa asiakaskohtaamisessa tärkeää on myös oikeanlaisen ympäristön valinta, olipa kyseessä tapaaminen kasvotusten, puhelimitse tai digitaalisissa ympäristöissä. Rauhallinen tila ilman ylimääräistä hälinää ja pelkoa esimerkiksi puhelimen soimisesta kesken keskustelun, oikeanlainen valaistus ja huoneen sisustus vaikuttavat kohtaamisen tunnelmaan kasvotusten tavattaessa. Tärkeää on huomioida myös pienet keholliset eleet, kuten katsekontakti, hymy ja muutenkin ilmeet sekä käsien asento ja erilaiset käsien ja jalkojen liikehdinnät. Myös puhelimitse ja digitaalisissa ympäristöissä keskusteltaessa tulee huolehtia keskeytyksettömyydestä, ja merkittävässä roolissa ovat myös äänensävy, oikeiden sanojen valinta ja oikea-aikaiset hymähdykset kuvaamassa esimerkiksi ymmärrystä ja myötätuntoa.

3.2 Huoltajien kohtaamisessa huomioitavia asioita

Niinisen ja Terävä-Karhisen (2019, s. 36) haastattelututkimuksen mukaan lapsen sijoitus perheen ulkopuolelle on usein huoltajalle traumaattinen kriisi riippumatta siitä, onko sijoitus yllätys vai toivottu tai odotettu toimenpide. Haastatteluiden mukaan sijoitettujen lasten huoltajat kokivat kriisin vaiheista erityisesti shokki- ja reaktiovaiheiden voimakkaita piirteitä. Tämä on tärkeää huomioida huoltajia kohdattaessa, sillä näistä kriisin vaiheista tulee olla toipunut ennen kuin voidaan aloittaa kuntouttava toiminta. Huoltajia tulee kuitenkin muistaa tukea myös näissä vaiheissa, joissa tulevaisuuden pohtiminen ja suunnittelu vielä tuntuvat vaikeilta asioilta.

Asiakastyössä sosiaalialalla toimiessa on vallalla kulttuurinen sääntö, jonka mukaan asioista ja asiakkaista tulisi aina ajatella hyvää, ja että asiakkaiden tarkoituksiperät ovat aina oikeat ja totuudenmukaiset. Asioista ei puhuta suoraan ja rehellisesti, vaan niitä pyritään silottelemaan ja muokkaamaan positiiviseksi. Tällaisesta toiminnasta puhutaan pahan kätkemisenä. (Mönkkönen, 2007, s. 69.) Lastensuojelussa kohdataan myös tilanteita, jotka eivät ole positiivisia, eikä mielestämme tuollaisia vaikeita ja haastavia tilanteita tule muuttaa miksikään muuksi kuin mitä ne ovat. Huoltajien kanssa kohdattaessa on kuitenkin perusteltua luoda tunnelma siitä, että lastensuojelu pyrkii kuntouttavalla ja eheyttävällä toiminnallaan ainoastaan hyvään lopputulokseen. Tämä pätee näkemystemme ja kokemystemme mukaan myös sijoitettujen lasten kohtaamiseen.

Auttajan absoluuttinen tunteiden hallinta ja omien näkökulmien esiin tuomisesta pidättäytyminen asiakkaan kohtaamistilanteessa eivät enää nykyäskäytännön mukaan ole yhtä kuin ammatillisuus. Mönkkönen toteaa Jaakko Seikkulan (1995) sanoneen, että auttajan auttamiskyky ei heikkene, vaikka hän menisi samoihin tunnelmiin asiakkaan kanssa. (Mönkkönen, 2007, s. 17.) Auttajan eli tässä tapauksessa sijaishuoltoyksikön ohjaajan on mielestämme inhimillistä tuntea monenlaisia tunteita myös vanhemman kanssa toimiessa. Pohdimme myös, että sijoitettujen lasten vanhemmilla voi olla haasteita tunnetaitojen kanssa, joten kohtaamistilanteissa voi olla hyvin tärkeää näyttää omat tunteensa ja puhua niistä

vanhemman kanssa. Ohjaajan kanssa ja esimerkiksi on myös vanhemman turvallista opetella tunnetaitoja sekä tunteiden sanoittamista ja esittämistä.

3.3 Lapset puheeksi® -menetelmä sijaishuollon työkaluna

Lapset puheeksi® -menetelmä on saanut alkunsa vanhempien psykiatristen ongelmien ylisukupolvisuuden ehkäisyyn vuonna 2001 perustetusta Toimiva lapsi & perhe -hankkeesta (Solantaus & Niemelä, 2016, s. 22). Menetelmä on kehitetty tukemaan lasten suotuisaa kehitystä ja ennaltaehkäisemään mahdollisia ongelmia eri kehitysvaiheissa ja elämäntilanteissa. Se on käytössä perheiden tukena kaikissa heidän arkisissa ympäristöissään kuten neuvolassa, päiväkodeissa, kouluissa sekä erilaisissa sosiaali- ja terveysalan palveluissa ja järjestöissä osana kyseisten palvelujen normaalia toimintaa. Tavoitteena onkin kohdata kaikki perheet, mutta erityisesti ne, joilla on haasteita ja niitä mahdollisesti aiheuttavia muutoksia meneillään. Menetelmän avulla ammattilaiset voivat pohtia arjen muutoksia ja niiden keskellä pärjäämistä sekä suojaavia tekijöitä kuten läheisverkostoa. Tarkoituksena on ennaltaehkäistä ongelmien kasaantumisen ja siirtymisen seuraaville sukupolville. (Suomen Mielenterveys ry, 2023.)

Menetelmä on kehitetty avuksi lapsen vanhemmille ja muille lapsen elämässä oleville tärkeille aikuisille sekä eri palvelujen työntekijöille. Yhdessä kartoitetaan lapsen vahvuuksia eli asioita, jotka sujuvat arjessa tavanomaisesti sekä haavoittuvuuksia eli ongelmia tai asioita, joista voi muodostua ongelma jollei niihin puututa. Lisäksi poimitaan suojaavia tekijöitä ja rakennetaan perheen yhteistä ymmärrystä. Arkiset toimet ja rutiinit turvaavat lapsen suotuisaa kehitystä ja pärjäämistä, ja se tuo lapselle turvallisuutta. Jos elämässä tulee vastaan haasteita ja vaikeuksia, sujuva arki on kuitenkin turvallinen pohja niiden keskellä. Juuri tätä pohjaa menetelmän avulla on tarkoitus vahvistaa. (Solantaus, 2020, s. 2, s. 21–22.)

Lapset puheeksi-työskentelyssä keskustellaan lapsen arjesta niin kotona kuin koulussa tai työssä ja vapaa-ajalla. Lisäksi jos perheenjäsenellä on ongelmia, pohditaan niiden vaikutuksia lapsen ja koko perheen arkeen. Keskustelun

pohjaksi on olemassa Solantauksen kehittämiä lokikirjoja niin eri ikäisille lapsille kuin eri palveluihin. Lokikirjat toimivat keskustelun runkona sisältäen eri teemoihin liittyviä kysymyksiä. (Suomen Mielenterveys ry, 2023.) Lokikirjoja käytetään myös muun muassa seurakunnan erityisnuorisotyössä lapsen tutustumisen apuvälineenä esimerkiksi hänen aloittaessaan rippikoulun. Tässä opinnäytetyössä luomiemme toimintaohjeiden tarkoituksena on myös tutustua syvemmin sijoitettuun lapseen ja hänen perheeseensä. Lapset puheeksi–menetelmän lokikirjoista saimme ajatuksen lähteä rakentamaan laajakatseista haastattelurunkoa toimintaohjeiden liitteeksi.

Menetelmiä lasten ja perheiden kanssa toimimiseen on olemassa useita. Koska mitään yhtä toivetta ei yhteistyötaholtamme nousut esiin käytettävän menetelmän suhteen, halusimme hyödyntää toisen meistä vastikään käymää Lapsen puheeksi–menetelmän koulutusta. Menetelmää käytetään usein työkaluna silloin, kun lapsen elämässä on tapahtumassa jokin muutos, kuten muutto tai koulun vaihto. Myös sijoitus on varsin merkittävä muutos lapsen elämässä. Sijaishuollon ohjaaja voi menetelmää soveltaen käyttämällä myös luoda turvallista ja avointa ilmapiiriä sijaishuoltoyksikön ja huoltajien välille, joka puolestaan toteutuessaan on omiaan tukemaan lapsen hyvinvointia monin eri tavoin. Lapset puheeksi–menetelmä sopii työhömmme sovellettavaksi siitä syystä, että se on tarpeeksi kattava kartoitus kaiken tarvittavan tiedon saamiseksi. Lisäksi se on myös menetelmänä tuttu monille ihmisille päivähoidosta ja koulusta. Voimavarakeskeisyys oli myös yksi syy, miksi päädyimme nimenomaan Lapset puheeksi–menetelmän tarkempaan tutkimiseen.

3.4 Huoltajan tukeminen sijaishuollon aikana

Lapsen sijoittaminen lastensuojeluyksikköön voidaan kokea yhteiskunnalliseksi ja vahvaksi puuttumiseksi perhesuhteisiin. Lastensuojelulaitoksiin tehdyissä tutkimuksissa on kuitenkin huomattu, että joukolle huoltajia lastenkoti näyttäytyy enemmän vanhemmuuteen tukea tarjoavana palveluna kuin siihen puuttumisena. (Laakso, 2012, s. 28–31.) Mielestämme avoin ja kummaltakin puolelta toimiva yhteistyö perustuu sille, ettei lastensuojelua mielletä negatiiviseksi, poisottavaksi

asiaksi, vaan että se nähtäisiin uusia, oikeanlaisia, toimivia ja terveempiä kasvatusten menetelmiä tarjoavana palveluna. Tässä korostuu myös ohjaajien mielikuvien luominen huoltajille, kuinka he esittävät lastensuojelupalvelun niin lapsen elämään kuin vanhemmuuteenkin tukea tarjoavana instanssina.

Sijoitetun lapsen huoltajia myös tarkastellaan sijoituksen aikana. Ohjaajalla on jatkuva valmius tehdä arviota lapsen huoltajan kyvyistä toimia esimerkiksi viikonloppuloman ajan lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaavana henkilönä. Yhteistyö huoltajien kanssa ei siis ole pelkästään samankaltaisten vanhemmuuden tukemiseen liittyvien asioiden jakamista, vaan se sisältää myös kontrollointia. Kontrollointi lastensuojeluyksikössä voi heijastua kotiviikonloppujen selvittelyn lisäksi myös lapsen ja huoltajien puhelimitse tapahtuvaan yhteydenpitoon sekä huoltajan vierailuihin yksikössä. (Laakso, 2012, s. 34.) Näkemyksemme mukaan kontrollon on tapahduttava aina asiakkaan etua ajatellen, ja ohjaajan tekemä huoltajan arviointi huolenpidon suhteen on myös vanhemmuuden tukemista. Rajoitusten ja kieltojen avulla huoltaja voi oppia säätelemään ja muuttamaan omaa käytöstään sellaiseen suuntaan, joka on sekä kasvattajan itsensä että myös sijoitetun lapsen hyvinvointia tukevaa. Tärkeää on myös, että asiakas eli huoltaja tietää kontrollon olemassaolosta ja ymmärtää sen merkityksen.

Miia Pitkäsen tekemän tutkimuksen (2011, s. 7) mukaan lastensuojelun käytännön työssä vanhemmuuden ja kuntoutumisen tukemisella on huoltajien kokemusten perusteella liian vähäinen rooli. Huoltajille tarjottu tuki ja moniammatillinen yhteistyö on pirstaleista, vaikka siihen tulisi panostaa vanhemmuuden ollessa monelle kantava voima kuntoutumisessa. Osana sijoituksen aikaista työskentelyä lastensuojelun sijaishuollon vastuulla tulisi olla panostaminen vanhemmuuden tukemiseen ja lapsisensitiiviseen vanhemmuustyöhön. Tämän toteutuminen vaatii lastensuojelun käytänteiden kehittämistä, monialaista yhteistyötä ja oikeanlaisia palveluita. (Pitkänen, 2011, s. 7–8.) Mielestämme lastensuojelun ja muun julkisen sektorin palveluiden lisäksi järjestöillä on suuri merkitys vanhemmuuden tukemisessa kuntouttavalla työotteella esimerkiksi erilaisten vertaistukiryhmien muodossa. Pirstaleista tukiverkosta selkeyttämään ja verkoston aukkoja paikkaamaan olisi mielestämme hyvä tehdä jokaisen lapsen kohdalla jonkinlainen juuri hänelle räätälöity kartta tai kaavio kaikista lapselle ja hänen

huoltajalleen tarjottavista palveluista. Se sisältäisi lastensuojelun, opiskeluhoollon, huoltajan tarvitsemat julkiset palvelut kuten esimerkiksi päihdehuollon, terapiat sekä järjestöjen ja seurakunnan tarjoamat palvelut kuten vertaistukiryhmät. Nämä palvelut kirjattaisiin sitten asiakassuunnitelmaan.

4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Opinnäytetyömme tavoitteena oli selkeyttää ja sujuvoittaa huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä lapsen sijoituksen aikana sijaishuoltoyksikön ohjaajan näkökulmasta katsottuna. Tuen tarve yhteydenpitoon on yleensä suurempi sijoituksen alussa, mutta tukimateriaalista on hyötyä myös muulloin sijoituksen aikana. Opinnäytetyön tarkoituksiksi muotoutui tavoitteemme mukaisten toimintaohjeiden laatiminen kotiin soitettavia puheluita varten erään yksityisen perustason sijaishuoltoyksikön työntekijöiden käyttöön. Toimintaohjeiden tarkoitus on palvella etenkin sijaishuoltoyksikön ohjaajia, mutta myös toteuttaa osaltaan huoltajien tukemista. Opinnäytetyönä tehtävää produktia voidaan tulevaisuudessa yksikön niin halutessa käyttää myös osana työntekijän perehdytystä sekä yhtenä ohjaajien omaa työtä refleктоivana materiaalina.

Pystyäksemme puhumaan ja kirjoittamaan vanhempien tukemisesta sijaishuollon aikana sekä muodostamaan toimintaohjeet siihen nojaten, tuli meidän paneutua sitä koskevaan teoretietoon. Omana oppimisen tavoitteenamme olikin myös vahvistaa tietämystämme lastensuojelun sijaishuollosta opintoihimme kuuluvien kurssien kautta sekä perehtymällä ajantasaiseen ja relevanttiin tietoon, jota saimme opinnäytetyön tekemistä varten valituista lähdemateriaaleista. Konkreettiseen sijaishuoltoyksikön ja huoltajien väliseen yhteistyöhön tutustuminen oli myös yksi tavoitteistamme, johon pääsimme kartuttamalla tietopohjaamme tapaamalla yksikön ohjaajia samalla heille kysymyksiä esittäen ja tutustumalla yksikön silloisiin yhteistyötä ohjaaviin ohjeisiin. Selkeä ja yhtenäinen ohjeistus valmistui siis jatkojalostamalla ajankohtaiseen lähdemateriaaliin pohjaten jo

olemassa olevia tapoja toimia huoltajien kanssa osaksi yksikköön tehtäviä toimintaohjeita. Ohjeistus on tukena ohjaajille, jottei mitään olennaista jäisi sanomatta tai kertomatta lapsen perheelle.

4.1 Kehittämistyön lähtökohdat

Kehittämistyössä lähtökohtien tulisi nousta työelämän yhteistyökumppanin tietystä tarpeesta tai ympäristöstä, jossa on havaittu tarvetta kehittämiselle (Kostamo ym., 2022). Lähtökohtana opinnäytetyössämme olikin työelämän yhteistyökumppanin taholta noussut tarve toimintaohjeille nimenomaan ohjaajia varten, sillä he kaipasivat selkeää ohjeistusta siihen, mitä otetaan huomioon vasta sijoitetun lapsen vanhempien kanssa yhteistyössä toimittaessa. Lähdemateriaalia kartoittaessamme huomasimme, että aiemmin on opinnäytetöinä tehty oppaita sijoitetuille lapsille sekä heidän perheilleen, mutta emme löytäneet yhtään opasta tai ohjekirjaa, joka olisi suunnattu sijaishuoltoyksikön ohjaajille.

Kun tavoitellaan jonkin asian muutosta, päämäärään pääsemiseksi tarvitaan innostuneisuutta ja motivaatiota. On tärkeä kiinnittää huomiota tavoitteen merkityksellisyyteen, aiheen rajaamiseen sekä siihen, että tukea on riittävästi saatavilla. (Sternbergh & Weitzel, 2007, s. 7.) Kehittämistyön merkityksellisyyden ja tarpeellisuuden tiedostaminen oli meille tärkeä voimavara opinnäytetyötä tehdessä. Lisäksi aiheen huolellinen rajaaminen antoi meille mahdollisuuden keskittyä spesifisti siihen asiaan, johon muutosta työelämätaholta haluttiin. Koulun tarjoama tuki, yhteistyötahonamme toimivan sijaishuoltoyksikön henkilöstön apu ja henkilökohtaiset tukiverkostomme olivat isossa roolissa tämän kehittämistyön onnistumisessa.

4.2 Työelämän yhteistyökumppani

Yhteistyökumppaninamme opinnäytetyöprojektissa toimi 13 paikkainen yksityinen perustason sijaishuoltoyksikkö. Se on osa isompaa yritystä, johon kuuluu yhteensä neljä yksikköä. Tämä sijaishuoltoyksikkö tarjoaa korjaavaa kasvatustyötä

ja sosiaalista kuntoutusta lapsille, jotka ovat sijoitettu kasvatuksellisiin perustein. Yksikön toiminta on perhekeskeistä ja yksilöllistä mukaillen lapselle asetettuja tavoitteita. Yksikön kasvatustyössä näkyy terapeuttinen työote ja työskentelyn kulmakiviä on perhekeskeinen, lasten ja nuorten vanhempia kunnioittava toimintatapa.

Yhteistyökumppaniltamme saimme tietoa todellisesta työelämän ympäristöstä ja juuri heidän toiminnastaan sekä sen hetkisestä tilanteesta, johon he kaipasivat kehittämistyötä. Me taas opiskelijoina toimimme kehittämistyön myötä heille tuotetta tietoa perehdyttyämme alan uusimpiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen opintojemme aikana. Opinnäytetyössä kohtaavat teorettinen asiantuntijatieto sekä kokemukseen ja jo olemassa oleviin toimintatapoihin perustuva tieto. Kehittämistyön myötä kokosimme näistä uutta tietoa, jonka pohjalta kehitimme yksikön toimintaa työstämällä konkreettisen produktin. (Kostamo ym., 2022.)

5 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI JA MENETELMÄT

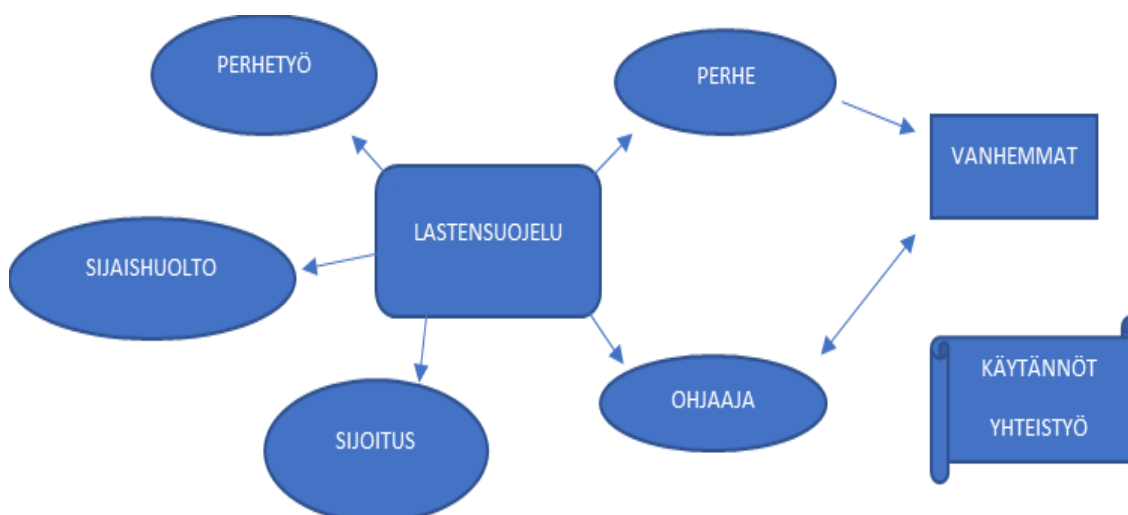
Aloitimme opinnäytetyöprosessin syksyllä 2022 aiheen valinnalla ja keskeisten käsitteiden hahmottelemisella, joiden pohjalta teimme tiedonhankintaa ja keräsimme aiheitamme koskevaa lähdekirjallisuutta. Tämän myötä hahmottui opinnäytetyömme menetelmä, johon perehdyimme seuraavaksi tarkemmin. Aloimme myös laatia työllemme teorettista viitekehystä. Samalla teimme tarkan suunnitelman kehittämistyömme toteuttamiseksi, jonka pohjalta oli helppoa lähteä työstämään toiminnallista osiota.

Toteutusvaiheessa pidimme tarkkaa kirjaa asioiden sujumisesta. Lähetimme toimintaohjeet ja liitteet kommentoitavaksi useampaan kertaan, ja kirjasimme muistiin myös saamamme palautteen jokaisella kerralla. Näiden kirjaustemme pohjalta pystyimme kirjoittamaan opinnäytetyön raporttiosion. Vielä

toteutusvaiheessa ja osin raporttia kirjoittaessa laajensimme hieman työmme teoreettista viitekehystä.

5.1 Tiedonhaku ja keskeiset käsitteet

Syksyllä 2022 teimme kirjallisuuskatsaustehtävän liittyen opinnäytetyön tiedonhankintaan ja sen teoriaperustan rakentamiseen. Kirjallisuuskatsauksessa kokosimme yhteen olemassa olevaa tietoa valitsemastamme opinnäytetyön aiheesta. Lähdemateriaaliksi etsimme tieteellisiä artikkeleita, kirjoja, lehtiä ja aikaisempia opinnäytetöitä. Tämä lähdemateriaalien kartoitus auttoi meitä analysoimaan tarkemmin kehittämiseen liittyvää tehtäväämme ja syventämään ymmärrystämme aiheesta sekä muodostamaan teoriapohjaa työhömmme. Löytämämme kirjallisuuden pohjalta aloimme rakentaa opinnäytetyömme teoreettista pohjaa ja viitekehystä kevään 2023 aikana. Kirjallisuuskatsauksen tekemisen myötä saimme kriittisesti karsittua lähdemateriaalin niin, että teoriapohja on helppo alkaa kirjoittamaan. Kirjallisuuskatsausvaiheessa teimme miellekartan, jonka pohjalta meidän oli helpompi lähteä miettimään, mitkä käsitteet ovat merkittäviä työtä aloittaessamme ja sitä tehdessämme eteenpäin. Nämä käsitteet ja asiasanat näkyvät alla, kuvassa 1.

Kuva 1. Miellekartta opinnäytetyötämme rajaavista käsitteistä

5.2 Opinnäytetyön menetelmät

Menetelmämme on kehittämispainotteinen opinnäytetyö, joka siis tavoittelee työn kehittämistä tuotteen, tässä tapauksessa ohjaajille suunnattujen toimintaohjeiden kautta. Kehittämispainotteinen opinnäytetyömme rakentuu kahdesta palasesta, toiminnallisesta osasta eli kehittämistehtävänä syntyvistä toimintaohjeista, sekä opinnäytetyön raportista, joka kuvaa työmme suunnittelun, dokumentoinnin ja arvioinnin. Lisäksi raporttimme sisältää teoreettisen viitekehyksen, jonka myötä käytännönläheinen opinnäytetyön menetelmämme pohjautuu vankalle ammattitietämykselle ja teorialle.

Kehittämisen menetelmiä voidaan jäsentää monella eri tavalla esimerkiksi keskustelua edistäviin, osallistaviin tai esittäviin. Usein kehittämistyössä menetelmät limittyvät yhteen tutkimuksellisiin menetelmiin, kuten haastatteluun tai kyselyyn, joiden avulla kehittämistarpeen tunnistaminen tai kehittämistyön tulosten arviointi helpottuu. Käytännössä menetelmissä on siis yksinkertaisuudessaan kyse keinoista ja työskentelytavoista, joilla saavutetaan kehittämistoiminnan tavoitteet. (Salonen ym., 2017, s. 55.)

Opinnäytetyömme menetelmä on sekä keskustelua edistävä että työyhteisöä osallistava. Työyhteistyökumppanimme jäsenet eli perhekodin ohjaajat kertoivat meille, kuinka heidän toimestaan tuolloin hoidettiin yhteydenpito lapsen kotiin ja mitä asioita he pyrkivät ottamaan yhteydenotoissa huomioon. Näin he sekä keskenään että meidän kanssamme keskustellen tekivät itselleenkin näkyväksi sitä näkymätöntä ajatustyötä, mikä noissa yhteydenotoissa on läsnä. Tämän jälkeen me pääsimme kuulemamme ja näkemämme perusteella muotoilemaan heille toimintaohjeet, joiden avulla perheisiin yhteydenottaminen muokkautuu ketterämmäksi, yhdenmukaisemmaksi ja sisällöltään suunnitellummaksi. Loppujen lopuksi meidän opinnäytetyönämme työstämä produkti pääsee työyksikköön osallistavaksi tekijäksi ohjaajien käyttöön.

5.3 Kehittämistyön suunnittelu

Vaikka opinnäytetyö on yksi iso projekti, joka on rajattu ja kertaluonteinen, sen raportointi eli opinnäytetyön kirjoittaminen on kuitenkin prosessi. Se ei siis ala johdannosta edeten suoraan järjestyksessä teoreettisen viitekehyksen ja valitun menetelmän esittelystä arviointiin, johtopäätöksiin ja pohdintaan. Sen sijaan kirjoittaminen kulkee itse tekemisen rinnalla, sitä tukien ja jäsentäen sekä omaa tekemistä raportoiden. (Kostamo ym., 2022.) Meillä tämä toteutui, kun rakensimme opinnäytetyötämme pala kerrallaan KEH-opintojaksojen sisältöjä noudatellen. Lisäksi huomasimme käytännössäkin tämän, että prosessi ei edennyt suoraan järjestyksessä, vaan esimerkiksi teoreettinen viitekehysemme täydentyi toiminnallista osaa ja raporttia tehdessä.

Opinnäytetyömme prosessi alkoi jo syksyllä 2021 työelämäyhteistyökumppanin yhteydenotolla ja yhteisen keskustelun kautta nousseesta kehittämistarpeesta. Tarpeen pohjalta aloimme loppuvuonna 2022 pohtia aiheeseen liittyviä käsitteitä ja asiasanoja, joiden kartoittamisen ja lähdekirjallisuuden tutustumisen jälkeen aiheemme muokkaantui lopulliseen muotoonsa. Tällöin myös valitsimme työemme menetelmäksi kehittämispainotteisen opinnäytetyön.

Totesimme puhelinyhteyden olevan näppärin ja joustavin tapa meille hoitaa yhteistyötä perhekodin suuntaan, sillä näin muun muassa tarkastettavat asiat selkeytyvät nopeasti. Sähköpostitse olimme perhekodille yhteydessä kuitenkin isommissa linjoissa, kuten ideapaperin, suunnitelman ja muiden asiakirjojen postittamisessa, kehittämistyöstä palautetta pyydettyä sekä opinnäytetyön etenemisvaiheiden tiedottamisessa. Toinen meistä vastasi suurimmaksi osaksi yhteydenpidosta työelämäkumppanin suuntaan ja raportoi yhteydenpidon sisällöstä viipymättä toiselle joko puhelimitse tai sähköpostitse. Päädyimme tähän työnjakoon siksi, että yhteydenpito pysyy selkeänä sekä meidän opinnäytetyön tekijöiden, mutta myös perhekodin työntekijöiden kannalta katsottuna.

Opinnäytetyön tekemistä varten kartoitimme ajat, jolloin pystyimme työskentelemään yhdessä ja tiedostimme, että ajankäyttöön liittyvät resurssit vaikuttavat työn tekemiseen eniten. Välineiksi opinnäytetyön tekoon riittivät kannettavat

tietokoneemme, tietotekninen osaaminen ja toimivat tietoliikenneyhteydet. Lisäksi, jos mietitään vierailuja yhteistyökumppanin luona, tuli ottaa huomioon matkustaminen ja siitä aiheutuvat kulut. Vierailut kuitenkin hoidettiin siten, että ne yhdistyivät vapaa-ajan matkustukseen, eivätkä näin ollen vaikuttaneet budjettiin.

Kehittämispainotteisessa opinnäytetyössä käyttämämme keskustelua edistävät ja työyhteisöä osallistavat menetelmät sulautuivat mielestämme hyvin yhteen. Jo suunnitteluvaiheessa otimme huomioon, ettemme käyttäneet liikaa resursseja noiden menetelmien lokerointiin, vaan sovelsimme ne vastaamaan juuri meidän ja yhteistyökumppanimme tarpeita vastaaviksi. Vaikka opinnäytetyötä varten tekemämme kehittämishanke ei mielestämme sisältänyt kovin mittavia riskejä, halusimme kuitenkin tehdä SWOT-analyysin työllemme (taulukko 1).

Taulukko 1. Kehittämishankettamme varten tehty nelikenttäinen SWOT-analyysi

<p>Vahvuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> -ei taloudellisia menetyksiä -vahva parityöskentelytausta koko amk-opintojen ajalta -onnistunut yhteistyökumppanin valinta 	<p>Heikkoudet</p> <ul style="list-style-type: none"> -yhteisen ajan löytyminen opinnäytetyön tekijöillä -opiskelun, palkkatyön, harjoittelujen ja perhe-elämän samanaikainen kuormittavuus
<p>Mahdollisuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> -valmistuminen ja työelämään siirtyminen jo jouluna, mikäli opinnäytetyö valmistuu lokakuulle 2023 -verkostoituminen lastensuojelutoimijoiden kanssa 	<p>Uhat</p> <ul style="list-style-type: none"> -opasta ei välttämättä päästä testaamaan autenttisessa tilanteessa, eikä se kaikilta osin näin ollen vastaisikaan alkuperäistä tarvetta

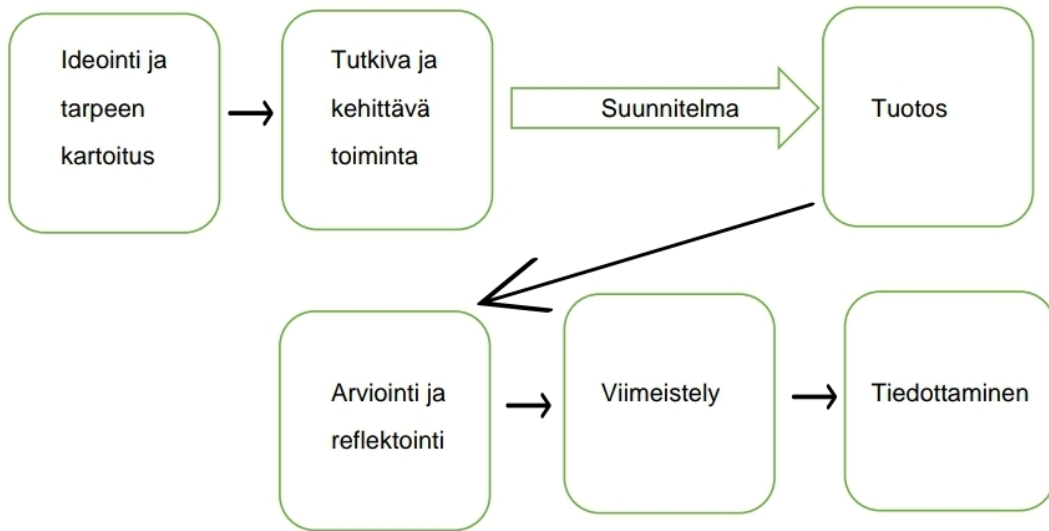
Keväällä 2023 jatkoimme lähdemateriaalin läpikäyntiä ja kirjoitimme teoreettista viitekehystä opinnäytetyötämme varten. Lisäksi perehdyimme tarkemmin valitsemaamme menetelmään ja siihen, mitä vaatimuksia työn suunnittelulla on. Kävimme kevään aikana myös yhteistyökumppanimme luona paikan päällä ja keskustelimme perhekodin ohjaajien kanssa: selvitimme, millaista runkoa he tuolloin käyttivät ottaessaan huoltajiin yhteyttä ensimmäisiä kertoja. Kysyimme ohjaajilta

myös, onko huoltajilla ollut yhteydenottojen aikana toistuvia tai samankaltaisia mieltä askarruttavia aiheita liittyen lapsen sijoitukseen ja omaan rooliinsa. Tiedustelimme vielä, mitä painotuksia ohjaajilta itseltään nousee otettavaksi huomioon toimintaohjeita laatiessamme. Alkukesällä 2023 kokosimme ja hahmottelimme sähköisiä toimintaohjeita keskustelujen ja teorialiedon pohjalta. Pyysimme myös välillä puhelimitse palautetta yhteistyökumppaniltamme ja arvioimme produktiamme kriittisesti.

Tavoitteenamme oli saada toimintaohjeet valmiiksi ja ohjaajien testattavaksi kesän 2023 aikana, jolloin pyysimme sähköpostitse palautetta ohjaajilta toimintaohjeiden hyödyllisyyden näkökulmasta. Tiedostimme sen, että välttämättä toimintaohjeita ei päästä testaamaan täysin autenttiossa tilanteessa, sillä uusia lapsia ei sijoiteta perhekotiin jatkuvasti. Näin meidän tuli hyödyntää ohjaajien antamaa tietoa siitä, kuinka hyödylliseksi he kokevat meidän tekemämme toimintaohjeet peilattuna aiempiin yhteydenpitoihin lasten huoltajien kanssa.

Toistimme testaus- ja palautteenvastaanottamisvaiheen niin usein, kun oli tarpeen. Huolehdimme siitä, että jokainen ohjaaja ja heidän esihenkilönsä saivat oman äänensä kuuluviin testausvaiheessa. Julkistaminen tapahtui siinä vaiheessa, kun kehittämisehdotuksia ei enää tullut ja toimintaohjeet koettiin oikeasti työyhteisöä hyödyttäväksi. Kirjasimme testauksen ja palautteensaamisen kaikki vaiheet osaksi lopullista opinnäytetyöraporttia.

Samalla kun teimme itse kehittämistyötä, kirjasimme ylös myös sen vaiheita ja kommentteja siitä, kuinka työskentelymme on sujunut kussakin vaiheessa. Näiden merkintöjen avulla pystyimme kuvaamaan työn etenemistä lopulliseen opinnäytetyömme raporttiosioon. Seuraavassa kuvassa (kuva 2) on vielä kuvattu kehittämisosessimme vaiheet Kostamon ym. (2022) prosessin etenemisvaiheita mukailien.

Kuva 2. Kehittämisprosessimme vaiheet

Tässä kehittämispainotteisessa opinnäytetyössämme raportointi keskittyi eri työstämisvaiheiden kuvaamiseen ja toimintaohjeiden testauksen arviointiin. Toimintaohjeiden julkistamisen ja toimittamisen jälkeen pyrimme olemaan jatkossakin yhteydessä yhteistyökumppanimme toimineen perhekodin henkilöstöön saadaksemme tietoa siitä, kuinka toimintaohjeistus on päässyt siellä käyttöön ja miten se on toiminut. Näemme tämän tärkeänä oman ammatillisen kasvun kannalta, että saamme arviota tekemästämme kehittämistyöstä. Lisäksi palautteen pohjalta voimme antaa vinkkejä ja ideoita, kuinka toimintaohjeita voisi vielä jatkokehittää.

5.4 Kehittämistyön toteutuminen ja tulokset

Kevään 2023 aikana kirjoittamaamme lähteisiin pohjautuvaan teoreettiseen viitekehykseen sisällytimme muun muassa lainsäädäntöön pohjautuvaa perustietoa lastensuojelusta ja sijaishuollosta, kohtaamisen lähtökohtia sekä huoltajien tukemiseen liittyviä asioita sijoituksen aikana. Päätimme jättää osion vielä

odottamaan täydentymistä, kunhan meille selkenisi vielä tarkemmin, mitä muita asioita toimintaohjeissa tulisi huomioida. Tämän jälkeen sovimme yhteistyökumppanimme kanssa päivän, jolloin vierailimme sijaishuoltoyksikössä paikan päällä.

Tutustumispäivänä saimme ensiarvoisen tärkeää tietoa ohjaajien sillä hetkellä käyttämistä menetelmistä vanhempien kanssa toimiessa etenkin lapsen sijoituksen alkuvaiheessa. Täytimme yksikössä salassapitosopimukset ennen asiakirjoihin tutustumista. Vierailulla selvisi, ettei ohjaajilla ole käytössä yhdenmukaista ohjetta, joka selkeyttäisi yhteydenpitoa lapsen vanhempiin, vaan jokainen ohjaaja toimii parhaaksi katsomallaan tavalla. Olemalla ihminen ihmiselle on ohjenuora, jota moni tapaamistamme ohjaajista noudattaa. Tämä ilahdutti meitä, sillä se kiteyttää lähimmäisenrakkauden ja kristillisen ihmiskäsityksen perusajatuksen.

Keskustelimme yksikön vastaavan ohjaajan ja kasvatusvastaavan kanssa ja ymmärsimme heidän puheistaan, että he kokevat tulevat toimintaohjeet käyttökelteisiksi. Saimme heiltä samalla myös toiveita ohjeiden sisällölle. Perhekodilla on käytössä valkotalu, johon kirjataan kunkin päivän työvuorossa olevat työntekijät sekä sen päivän hoidettavat asiat. Ehdotimme, että vanhemman etukäteen sovitut pidemmät puhelut lapsen kotiin merkittäisiin tuohon valkotaluun kellonajan kanssa. Näin koko työyhteisö tietäisi puheluista ja muuta ohjaajien läsnäoloa vaativaa toimintaa pystyttäisiin suunnittelemaan sen mukaan.

Keskustelimme myös rauhallisen paikan merkityksestä vanhemmille soitettaessa, jolloin ohjaaja voi keskittyä pelkästään puhelimitse tapahtuvaan työtehtäväänsä. Nostimme esille ennen kotisoittoja pidettävän varjokeskustelun tarpeen, joka koettiin hyvänä ajatuksena. Näissä varjokeskusteluissa kumpikin omaohjaaja, joita kullakin sijoitetulla lapsella on kaksi, keskustelelee lapsen ajankohtaisista asioista ja täydentää toistensa tietoja. Myös kasvatusvastaavan näkemystä lapsen kuulumisista on hyvä kysyä ennen kotiin soitettavaa puhelua.

Itse puhelun aikana vastaavat toivoivat tehtävän yksikön toiminnan esittelyä, omaohjaajuuden avaamista vanhemmalle, henkilötietojen päivittämistä sekä kodin lähtötilanteen kartoitusta muun muassa perheen suhteiden ja dynamiikan, vanhempien tuen tarpeen, lapsen mielenkiinnon kohteiden kotona sekä lapsen

onnistumisten ja haasteiden osalta. Puhelun aikana tulisi olla valmius poimia keskustelusta tietoa myös nuoren varhaislapsuuden asioista, tapahtumista perheen elämässä sekä terveystiedoista, allergioista ja diagnooseista. Nämä ovat yksikön vastaavien mukaan asioita, joista tieto ei välttämättä viranomaisten välillä liiku. Tällöin huoltaja voi olla avainasemassa kertomassa ohjaajille niistä. Vastaavat työntekijät korostivat, että vanhempien kanssa tulee pystyä puhumaan ratkaisukeskeisesti myös haastavista asioista, eikä turhia lupauksia voi tehdä: mikäli vanhemman kanssa keskustellaan esimerkiksi uuden puhelimen hankkimisesta lapselle, niin mieluummin palataan myöhemmin asian tiimoilta, kuin annetaan lupaus siinä hetkessä.

Tutustumispäivän aikana erityisen tärkeäksi nousi yksi seikka, jota pyrimme painottamaan ohjeita tehdessämme: vastaavien mukaan jokaisen ohjaajan tulisi tietää sekä sijaishuoltoyksikön sisäiset että myös ulkopuoliset palvelut ja palveluntarjoajat, jotka ovat lapsen käytössä tai käytettävissä. Vastaavien toiveena oli saada laminoitu pelkistetty versio toimiston seinälle toimintaohjeista kotiin soitettaviin puheluihin liittyen. Lupasimme tehdä kattavammat ohjeet myös sähköisesti, jotka voidaan tulostaa omaohjaaja-kansioon sekä liittää digiympäristö Nappulaan.

Vierailun ja yksiköstä nousseiden toiveiden perusteella sekä lähdemateriaaliimme pohjaten pystyimme aloittamaan toimintaohjeiden luomisen yhteistyökumppanimme käyttöön soveltuvaksi. Kesällä 2023 tapasimmekin toisemme opinnäytetyön merkeissä kasvotusten ja tuolloin lähdimme rakentamaan toimintaohjeita lapsen vanhemmalle soittamiseen. Hahmottelimme ne koostumaan kahdesta asiakirjasta: tsekkauslistoista yhteydenottoprosessin neljään eri vaiheeseen liittyen sekä haastattelu- ja menetelmäliitteestä.

Aluksi toimintaohjeissa on tsekkauslista ennakkollisista tehtävistä: soittoajan varaaminen vanhemmalta, soittoajan merkitseminen työyhteisön kalenteriin, rauhallisen paikan varaaminen, varjokeskustelujen käyminen, palveluihin ja palveluntarjoajiin tutustuminen sekä lapsen tietojen mukaan ottaminen soittotilanteeseen. Tämän jälkeen kirjoitimme auki hyvin yksinkertaisesti muutamia hyvän kohtaamisen elementtejä. Kolmantena kohtana on puhelun aikainen tsekkauslista,

johon on liitteenä asiakaskohtaisesti kohta kohdalta läpikäytävä haastattelulomake. Sen avulla ohjaajat saavat vanhemmilta kattavasti tärkeää tietoa sijoituksesta lapsesta. Puhelun ajaksi on koostettu myös toinen liite, johon on merkitty oleelliset sijaishuoltoyksikön toimintatavat ja yksikön käytössä olevat menetelmät, joista jokaisen ohjaajan on hyvä vanhemmalle osata kertoa. Neljäntenä tsekkauslistan kohtana on puhelun jälkeen tehtävät asiat, joita ovat kirjaus, seuraava soittoajan vahvistaminen vanhemmalle sekä työyhteisön tiedottaminen.

Ensimmäisen version toimintaohjeista lähetimme sähköpostitse yksikön vastaavalle ohjaajalle ja kasvatusvastaavalle heinäkuussa 2023. Tuolloin lähetimme vain neljän kentän tsekkauslistan, haastatteluliitteen jäädessä vielä työn alle. Saimme palautteen tästä jo seuraavana päivänä, jossa vastaavat ilmaisivat tsekkauslistan vaikuttavan hyvältä. He tekivät muutamia lisäsehdotuksia koskien vanhempien tiedonsaantioikeutta ja salassapitovelvollisuutta sekä ohjaajan puhelun ajaksi mukaan otettavia dokumentteja. Hyvän asiakaskohtaamisen osioon he kehottivat lisäämään vanhemman mahdollisen vihan tai surun purkauksen huomioimisen ja sietämisen. Lisäsimme tsekkauslistalle heidän toiveensa ja lähetimme sen uudestaan yhteistyökumppanillemme.

Toiseen versioon saimme vastauksen, jossa tsekkauslista heidän puoleltaan hyväksyttiin. Jätimme tässä vaiheessa tsekkauslistan lepäämään ja jatkoimme haastatteluliitteen työstämistä. Ensimmäistä versiota kirjoittaessamme kävimme läpi yhteistyökumppaniltamme saatua tiedonsiirtolomaketta, yhteystietokaavaketta, hoitomenetelmäkoontia sekä Lapset Puheeksi–menetelmän lokikirjaa. Päätimme hyödyntää näistä dokumenteista kaikkia saadaksemme lähetettyä yhteistyötahollemme heti jo suhteellisen kattavan version haastattelulomakkeesta. Vaikka Lapset puheeksi–lokikirja antaa selkeän ja käyttökelpoisen rungon lapsen asioiden kartoittamiseen, emme halunneet kuitenkaan käyttää sitä suoraan, vaan sovelsimme sitä yhdistellen yhteistyökumppanin jo olemassa oleviin asiakirjoihin. Kehittämistyön edetessä päädyimme lisäämään kokonaisuuteen mukaan toisen liitteen, jossa kerrotaan kanssamme yhteistyössä toimivan sijaishuoltoyksikön hoitomenetelmistä. Nämä menetelmät tulee yksikön vastaavien mukaan olla ohjaajien tiedossa ja heidän kautta vanhemmille kerrottavissa.

Haastattelu- ja menetelmäliitteiden ensimmäiset versiot lähetettiin kommentoitavaksi yhteistyökumppanillemme elokuussa 2023. Melko pian saimmekin jo palautteita heiltä. Haastatteluliitteeseen kehoitettiin lisäämään vielä puhelinnumero- ja tilinumerokohdat. Menetelmäliitteeseen taas toivottiin lisättävän tieto yksikön neuropsykiatrisesta ja päihdetyön ryhmistä. Lisättyämme vastaavien työntekijöiden toivomat asiat liiteosioihin, kokosimme kaikki toimintaohjepakettiin kuuluvat asiakirjat yhteen viimeistelyä varten ja lähetimme sen vielä lopullista kommentointia varten yhteistyökumppanillemme. Pyysimme tällä kertaa vastaavia kysymään palautetta myös yksikön muilta ohjaajilta.

Syyskuussa 2023 saimme lopullisen palautteen yhteistyökumppaniltamme, joka yksimielisesti totesi toimintaohjeiden liitteineen olevan heidän käyttöönsä tarpeeksi kattavat ja selkeät. Kasvatusvastaavan ja vastaavan ohjaajan lisäksi saimme palautetta myös muilta ohjaajilta. Ohjaajat kommentoivat vastaavan ohjaajan välityksellä, että ohjeistus on selkeä ja kattava, lisäksi heidän mielestään ohjeistus tulee varmasti helpottamaan omaohjaajan työtä. Muutos- tai kehittämisehdotuksia ei enää tässä vaiheessa tullut. Toimintaohjeet jäivät käytettäväksi sähköisenä versiona sijaishuoltoyksikköön.

Syyskuussa pidetyn käsikirjoitusseminaarin jälkeen saimme palautetta ohjaavilta opettajiltamme sekä suomen kielen opettajalta. Näihin palautteisiin reagoimme muokaten työtämme kehitysehdotusten mukaisesti. Työmme viimeistelyyn kuului yhteistyökumppanimme toiveita vastaava tsekkauslistan laminoidun version tekeminen ja sen heille toimittaminen. Tämä versio tsekkauslistasta laitettiin sijaishuoltoyksikölle marraskuussa 2023. Viimeistelyvaiheessa luimme myös useampaan kertaan työtämme läpi ja muokkasimme havaitsemiamme ongelmakohtia paremmiksi. Julkaisuseminaarissa saamamme opponointi ja ohjaavien opettajien palautteet otimme kiitollisina vastaan ja teimme niiden pohjalta viimeiset muokkaukset työhömmme.

6 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Alkaessamme tekemään syksyllä 2022 kirjallisuuskatsaustehtävää huomasimme tutkiessamme lähteenä käyttämiämme opinnäytetöitä, että niiden teoriatieto on hankittu monin paikoin toisia opinnäytetöitä hyväksi käyttäen. Omaa opinnäytetyötämme varten tarkastelimme löytämiemme opinnäytetöiden lähdeluetteloita, joista saimme hyödyllistä lähdemateriaalia työhömmе. Näin pystyimme arvioimaan myös ensisijaisen aineistomme luotettavuutta, peilaten sitä alkuperäiseen teoriatietoon. Esimerkiksi Diakin informaation pitämiltä luennoilta opimme oikeanlaiset tavat hakea pätevää ja uusinta tietoa internetistä lähdekriittisyyttä silmällä pitäen.

Ennen varsinaista yhteistyön aloittamista työelämäyhteistyökumppanimme kanssa päätimme kysyä mahdollisen luvan tarvetta Pohteen tutkimuslupa-asioiden yhteyshenkilöltä. Hyvinvointialueet olivat vasta muodostuneet, joten myöskään koulutuksemme järjestäjällä ei ollut varmuutta siitä, pitääkö lupa olla, joten päätimme varmistua asiasta. Tutkimusluvista vastaava erityissosiaalityöntekijä kertoi pelkän yhteistyökumppanimme taholta tapahtuvan ilmoituksen riittävän tällaisessa tapauksessa, kun asiakkaita tai heidän perheitään ei haastatella.

Tutustuimme yhteistyössä toimivan perhekodin asiakirjoihin vieraillessamme paikan päällä keväällä 2023. Asiakirjoista saimme tietoa siitä, mitkä ohjeet ohjaavat heitä nykyään yhteydenpidossa perheiden kanssa. Tätä varten kirjoitimme kumpikin salassapitosopimukset perhekodin esihenkilöstön kanssa. Samalla kerralla täytimme perhekodin yhteyshenkilön kanssa opinnäytetyön tekoon liittyvät sopimukset. Sopimuksista ilmenee kummankin osapuolen tehtävät, joihin he tulevat sitoutumaan opinnäytetyön aikana. Työsopimuslain mukaisesti työntekijä ei saa työsuhteen aikana hyödyntää työnantajan liikesalaisuuksia, tai kertoa niistä muille. Mikäli työnantaja tekee erillisen salassapitosopimuksen työntekijän kanssa, voi yritys varmistua siitä, ettei työntekijä anna ilmi tai käytä liikesalaisuuksia työsuhteen päättymisen jälkeenkään. (Suomen Yrittäjät ry, i.a.) Opinnäytetyötä tehdessämme toimimme vastaavanlaisessa asemassa kuin yrityksen työntekijä, joten liikesalaisuuteen liittyvät asiat koskivat myös meitä.

Noudatimme tehtävää tehdessämme hyvää tieteellistä käytäntöä, johon lukeutuu rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus opinnäytetyön jokaisessa vaiheessa. Otimme huomioon aikaisempien tutkimusten ja lähteinä käyttämiemme julkaisujen tekijät viittaamalla heidän teoksiinsa asianmukaisella tavalla. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2021.) Ymmärrämme, että ammattikorkeakoulussa laatimamme opinnäytetyö on julkinen viranomaisen asiakirja, joka kaikilla on oikeus saada tietoonsa (L 731/1999 12.§). Noudatimme huolellisuutta opinnäytetyötä tehdessämme muun muassa tahattoman plagioinnin välttämiseksi. Plagiointia voi tapahtua myös tietämättömyyden takia ja sitä välttääksemme olemme olleet tarkkaavaisia sekä oppitunneilla, jossa on käyty läpi luvaton lainaamista, että opinnäytetyön kirjoittamisen aikana. (Haaga-Helia LibGuides, 2022.)

Opinnäytetyössämme syntyneen kehittämistyön tuloksen eli toimintaohjeiden valmistuttua kysimme yhteistyökumppaniltamme, saako ohjeet julkaista opinnäytetyön liitteenä. Perhekodin vastaavat työntekijät kuitenkin toivoivat, ettei toimintaohjeita julkaista. Perusteena päätökselle oli se, että toimintaohjeet on räätälöity juuri heidän yksikköonsä ja ne sisältävät tietoa yrityksen strategiasta ja käytössä olevista menetelmistä. Mikäli ne julkaistaisiin, olisi heille ja heillä tuotettu sisältö myös kilpailevien yritysten käytössä. Päätimme tutustua liikesalaisuuslakiin, ja löysimme pykälän, jossa sanotaan, että teknistä ohjetta ei saa ilman oikeutta käyttää sellainen henkilö, jolle se on uskottu tehtävän suorittamistarkoituksessa (L 595/2018 7. §). Tämän vuoksi teimme eettisen ratkaisun ja jätimme laatimamme toimintaohjeet julkaisematta tämän opinnäytetyön raportin yhteydessä. Koska produkti on vain yhteistyökumppanimme käytössä, luovutimme heille oikeuden kehittää ja muokata sitä. Muokkausoikeudet luovutetaan yksikön vastaavalle ohjaajalle, kasvatusta vastaavalle sekä perhekodin yrittäjille.

7 POHDINTA

Opinnäytetyötä tehdessä yhteistyökumppaninamme oli pienen Pohjois-Pohjanmaalla sijaitsevan paikkakunnan sijaishuoltoa tarjoava yksityinen perustason sijaishuoltoyksikkö. Idea työllemme nousi yhteistyökumppanin tarpeesta: he kaipaivat yhtenäisiä toimintaohjeita ohjaajille perheen kanssa tehtävään yhteistyöhön uuden lapsen saapuessa sijaishuoltoyksikköön. Aihe kiinnosti meitä molempia, ja näimme tässä tilaisuuden perehtyä tarkemmin lastensuojelun ja sijaishuollon maailmaan.

Yhtenä omana oppimisen tavoitteenamme olikin vahvistaa tietämystämme lastensuojelun sijaishuollosta sekä tutustua sijaishuoltoyksikön ja huoltajien väliseen konkreettiseen yhteistyöhön. Tavoitteemme täyttyi hyvin, kun rakensimme työhömmä teoreettista viitekehystä ja lisäksi kuulimme käytännön tasolla tapahtuvasta työstä vieraillessamme sijaishuoltoyksikössä. Uusin teoriatieto ja käytäntö kohtasivat, ja saimme niiden pohjalta sujuvasti rakennettua toimintaohjeet kehittämistoiminnan myötä. Koemme myös, että opinnäytetyön tekemisen myötä olemme ammatillisesti kasvaneet niin aiheeseen liittyviksi asiantuntijoiksi kuin kehittämistyön tekijöiksi.

Opinnäytetyömme pääasiallinen tarkoitus oli laatia produkti eli toimintaohjeet, joiden tärkein tavoite on selkeyttää ja yhdenmukaistaa yksikön ohjaajien työtä heidän ottaessaan ensimmäistä kertaa yhteyttä sijoitetun lapsen kotiin. Tähän tavoittelemamme päämäärään pääsimme jatkojalostamalla yksikön jo olemassa olevia tapoja toimia huoltajien kanssa osaksi yksikköön tehtäviä toimintaohjeita. Lisäksi mielestämme toimintaohjeita voidaan tulevaisuudessa yksikön niin halutessa käyttää myös osana työntekijän perehdytystä sekä yhtenä ohjaajien omaa työtä reflektoivana materiaalina.

7.1 Jatkokehittäminen ja tiimin yhteistyö

Vaikka opinnäytetyöprosessimme tulee jo päätökseen, ammatillisen kehittymisemme kannalta aiomme vielä jatkossakin pyytää palautetta yhteistyökumppaniltamme, ja palautteen pohjalta voimme mahdollisesti esittää kehittämisideoita. Mielestämme tulevaisuudessa yhtenä jatkokehittämisen toimintana voisikin tehdä tutkimusta siitä, miten uudet toimintaohjeet ovat sopineet yksikön toimintaan. Tutkimustuloksen pohjalta olisi tarpeen mukaan mahdollista ehdottaa kehittämisideoita toimintaohjeisiin. Kun ohjaajat pääsevät ajan myötä testaamaan toimintaohjeita käytännön työssä, heillä on mahdollisuus pyytää myös vastaavia työntekijöitä tarvittaessa muokkaamaan niitä. Yksi tulevaisuuden tutkimuskohde voisi olla myös huoltajien mielipiteiden tutkiminen siitä, millaisena he ovat kokeneet ensimmäisen yhteydenoton tästä sijaishuollon yksiköstä. Mielestämme ensimmäisessä yhteydenotossa sijoitetun lapsen perheeseen on tärkeää korostaa vanhempien tukemista, joten olisi tärkeää tutkia sitä, kokivatko huoltajat tulleensa kuulluiksi ja tuetuiksi lapsen sijoituksen alkuvaiheessa.

Opinnäytetyötä tehdessä meidän yhteistyömme oli sujuvaa, ja tunsimme jo hyvin toistemme työskentelytavat, sillä olemme lähes kolmen vuoden opiskelun aikana tehneet monta pari- ja ryhmätyötä yhdessä. Tiimityöskentelymme on näiden vuosien aikana hioutunut saumattomaksi, ja mielestämme täydennämme hyvin toisiamme. Oli hyvä ratkaisu, että toinen hoiti yhteydenpidon työelämän yhteistyökumppanin kanssa ja raportoi aina toiselle. Vahvuutenamme oli se, että toinen meistä on suorittanut harjoittelun sijaishuollossa ja asiat olivat siten osittain tuttuja. Toinen meistä taas on suorittanut Lapset puheeksi -menetelmän koulutuksen, josta saimme uusia näkökulmia sijaishuollon työskentelyyn etenkin uutta lasta sijoitettaessa.

7.2 Toimintaohjeiden sovellettavuus kirkon alalle

Monet tekijät voivat vaikuttaa opinnäytetyön aiheen valintaan, ja meidän tapauksessamme siihen vaikutti eniten työelämän yhteistyökumppaniltamme lähtöisin oleva tarve kehittämistyölle sekä oma kiinnostuneisuutemme lastensuojelun

sijaishuoltoa kohtaan. Opiskellessamme sosionomi-diakonin koulutusohjelmassa on meille kuitenkin määritelty tiettyjä odotuksia, jotka liittyvät niin sosiaalialaan kuin kirkon alaankin. Kirkon ala nivoutuu käytänteiden puolesta mielestänne vahvasti sosiaalialaan. Kirkolla on erilaisia yhteiskunnallisia rooleja ja yksi näistä on tukipalveluiden tarjoaminen ihmisille. Sekä sosiaali- että kirkonalalla ammattihenkilöiden toimintaa ohjaavat vahvat eettiset periaatteet, kuten lähimmäisenrakkaus, ihmisarvo ja tasa-arvo.

Yhteistyökumppanimme toiveen mukaisesti jätimme laatimamme toimintaohjeet julkaisematta. Mikäli meillä olisi ollut lupa ne julkaista, olisi niitä soveltaen voitu ottaa käyttöön myös seurakuntien erityisnuorisotyössä, perhetyössä ja diakoniassa. Näissä työmuodoissa kirkon työntekijät voivat kohdata vanhempia, joiden lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Vaikka haastattelu- ja menetelmäliitettä ei pystykään kirkon työkentällä käyttämään sellaisenaan, voisi kehittämästämme tsekkuslistasta sen sijaan olla apua. Meidän mukaamme jokainen työntekijä myös kirkon alalla voisi hyötyä ohjeista, jotka koskevat ennen puhelua, puhelun aikana ja puhelun jälkeen suoritettavia toimenpiteitä, puhumattakaan puhelimitse tapahtuvaan kohtaamiseen liittyvistä vinkeistä.

LÄHTEET

- Aaltonen, S., & Heikkinen, A. (2013). Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa M. Bardy (toim.), *Lastensuojelun ytimissä* (s. 197–208). (4.p.). Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Bardy, M. (2013). Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa M. Bardy (toim.), *Lastensuojelun ytimissä* (s. 49–78). (4.p.). Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- de Haan, W. D., van Berkel, S. R., van der Asdonk, S., Finkenauer, C., Forder, C. J., van Ijzendoorn, M. H., Schuengel, C., & Alink, L. R. A. (2019). Out-of-home placement decisions: How individual characteristics of professionals are reflected in deciding about child protection cases. *Developmental Child Welfare* 1(4), 312–326.
<https://doi.org/10.1177/2516103219887974>
- Haaga-Helia LibGuides. (17.10.2022). *Lähdeviittaamisen tueksi: Viittaa, älä plagioi*. <https://libguides.haaga-helia.fi/lahdeviittaamisen-tueksi/viittaa>
- Heino, T. (2013). Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa M. Bardy (toim.), *Lastensuojelun ytimissä* (s. 84–107). (4.p.). Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Kostamo, P., Airaksinen, T., & Vilka, H. (2022). *Kirjoita itsesi asiantuntijaksi – Opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön*. Art House.
- L 417/2007. Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- L 595/2018. Liikesalaisuuslaki 10.8.2018/595.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180595>
- L 731/1999. Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Laakso, R. (2012). Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa H. Forsberg, & L. Autinen-Vaaraniemi, *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö* (s. 25–44). Vastapaino.

Lastensuojelu.info. (i.a.). *Lasten huoltajuus*. Saatavilla 6.5.2023

<https://www.lastensuojelu.info/vanhemmuus-ja-parisuhde/lasten-huoltajuus/>

Mäkisalo-Ropponen, M. (2011). *Vuorovaikutustaidot sosiaali- ja terveysalalla*. Tammi.

Mönkkönen, K. (2007). *Vuorovaikutus – dialoginen asiakastyö* (1. p.). Edita Prima Oy.

Mönkkönen, K. (2018). *Vuorovaikutus asiakastyössä – Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla*. Gaudeamus.

Niininen, A., & Terävä-Karhinen, J. (2019). *Vanhempien kokemuksia Voikukka®-vertaistukiryhmän vaikutuksista huostaanottokriisistä selviytymiseen*. [Opinnäytetyö, Hämeen ammattikorkeakoulu].
<https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2019112722917>

Pihlaja, T. (2016). Dialoginen lähestymistapa lastensuojelussa tehtävässä kiintymyssuhdetyössä. *Perheterapia* 32(4), 6–22.

Pitkänen, M. (2011). *Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa*. Socca.

Rantala, A., Määttä, P., & Uotinen, S. (2012). Perheiden ja ammatti-ihmisten yhteistyö. Teoksessa M. Jahnukainen (toim.), *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa* (s. 373–401). Vastapaino.

Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T., & Kinos, S. (2017). *Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa*. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 108.
<https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>

Sinkkonen, J. (2015-a). Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa J. Sinkkonen, & K. Tervonen-Arnkil (toim.), *Lapsi uusissa oloissa – Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta* (s. 148–164). Duodecim.

Sinkkonen, J. (2015-b). Omahoitaja lapsen ja nuoren kasvun tukena. Teoksessa J. Sinkkonen, & K. Tervonen-Arnkil (toim.), *Lapsi uusissa oloissa – Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta* (s. 241–247). Duodecim.

- Solantaus, T. (25.5.2020). *Lapset puheeksi -lokikirja yhteistyöhön vanhempien kanssa erilaisissa palveluissa – Nuoruusikä n. 13–17-vuotiaat*. Suomen Mielenterveys ry.
- Solantaus, T., & Niemelä, M. (2016). Arki kantaa - kun se pannaan kantamaan. *Perheterapia* 32(1), 21–33.
- Sternbergh, B., & Weitzel, S. (2007). *Setting your development goals – Start with your values*. Center for Creative Leadership.
- Suomen Mielenterveys ry. (26.5.2023). *Lapset puheeksi ®-menetelmä*.
<https://mieli.fi/materiaalit-ja-koulutukset/tietoa-mielenterveyden-vahvistamisesta/perheet/toimiva-lapsi-ja-perhe-tyo/lapset-puheeksi-menetelma/>
- Suomen Yrittäjät ry. (i.a.). *Liikesalaisuudet*. Saatavilla 17.9.2023
<https://www.yrittajat.fi/tietopankki/sopimukset-ja-oikeudet/immateriaalioikeudet/liikesalaisuudet/#liikesalaisuudet-tyosuhteissa>
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. (2.1.2023). *Mitä on lastensuojelu?*
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. (i.a.). *Sijaishuolto*. Saatavilla 19.9.2023
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>
- Toikko, T., & Rantanen, T. (2009). *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta*. Tampere University Press.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (7.7.2021). *Hyvä tieteellinen käytäntö*.
<https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>
- Vilka, H., & Airaksinen, T. (2003). *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Tammi.
- Yleissopimus lapsen oikeuksista, 20.11.1989. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf